

Vzhodnoazijske razglednice kot komunikacijski medij in zbirateljski predmet

Chikako Shigemori Bučar, Maja Veselič in Alja Filip

Zgodovina razglednic je presek dveh različnih procesov, ki sta bila odgovor na potrebe moderne dobe, povezane z vzponom množične potrošnje in razmahom turističnih potovanj. Prvi je tehnološki napredek v fotografiji in tisku, ki je najprej omogočil enostavnejšo in tako glede kakovosti kot številčnosti učinkovitejšo reprodukcijo podobe, ujete na negativu. Ob tem velja poudariti, da razglednic ne smemo razumeti le kot posledice izumov in izboljšav v fotografskih tehnikah, temveč so bile obenem same močne popularizatorke fotografije na prelomu iz 19. v 20. stoletje. Drugi proces, ki je sploh privedel do nastanka razglednic, je bila modernizacija in standardizacija poštnih storitev. S skokovitim naraščanjem količine poslane pošte se je najprej pojavila potreba po bolj ekonomičnem sporočilnem mediju, nato pa tudi po normiranju tega medija, na primer z določitvijo tipov podatkov o naslovniku ter vrstnem redu in njihovem položaju na papirju, kar je olajšalo in pohitrilo obdelavo pošiljk (Tropper 2015). Obdobje od konca 19. stoletja do konca prve svetovne vojne je pogosto označeno kot zlata doba razglednic (Schor 1994, 262), saj se je naglemu razvoju poštnih komunikacij, fotografije ter tiskarskih tehnik pridružila še prava dopisovalska in zbirateljska mrzlica – po nekaterih ocenah je bilo na primer leta 1905 v poštnem obtoku kar 7 milijard razglednic (Rogan 2006, 4).

Slika 1: Detajl z razglednice s podobo svetišča Isenomiya v Nagasakiju. Sodeč po napisih v angleščini in japonščini je razglednica namenjena tujim in domačim obiskovalcem. Črno-bela fotografija je ponekod ročno obarvana. Neki pomorščak jo je iz Japonske poslal kaplanu Ivanu Koršiču v Pulo (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Namen tega prispevka je v grobih potezah očrtati zgodovino in funkcijo razglednic v obdobju njihove popularizacije, s posebnim poudarkom na razvoju in rabi razglednic z vzhodnoazijskimi motivi, ki so bile povečini, a ne izključno, tudi izdane v Vzhodni Aziji. Kratki zgodovini razglednic do začetka 20. stoletja tako v nadaljevanju prispevka sledi oris modernega poštnega sistema na Japonskem, Kitajskem in v Koreji ter njegovega vpliva na rabo razglednic v tem prostoru. Ker je normiranje novega medija potekalo v več fazah, so nam lahko spremembe formata v veliko pomoč pri datiranju najstarejših razglednic. Zatem omenimo drugi bistveni dejavnik uveljavitve razglednic, tj. razvoj fotografsko-tiskarskih tehnik, in izpostavimo nekatere posebnosti pri proizvodnji vzhodnoazijskih razglednic v naših zbirkah. Prispevek sklenemo s krajšo obravnavo razglednic kot novega komunikacijskega sredstva na eni in posebnega zbirateljskega predmeta na drugi strani, kjer predstavimo nekaj splošnih ugotovitev o uporabnikih in zbirateljih vzhodnoazijskih razglednic v slovenskih deželah konec 19. ter v prvih desetletjih 20. stoletja.

Zgodovina razglednic

Razglednice se od drugih poštnih tiskovin razlikujejo po estetski funkciji in formatu. Ko pomislimo na razglednice, si zamišljamo kartonasto kartico manjšega formata, ki ima eno stran dekorirano (danes jo pogosto imenujemo

prednja, v začetku pa so jo imeli za hrbtno), na drugi strani (danes hrbtni, nekdanj prednji) pa je prostor za podatke o naslovniku in kratko sporočilo. Takšna oblika razglednic se je začela uporabljati šele na začetku 20. stoletja ter je bila plod nekajdesetletnega eksperimentiranja v novih oblikah združevanja pisne in vizualne komunikacije.

Prve poštno tiskovine, ki so bile podobne razglednicam, so pruske tiskovinske razglednice, ki so jih za napoved obiska uporabljali večinoma trgovski potniki. Najstarejša ohranjena tiskovinska razglednica, ki je bila tudi okrašena, je bila poslana 30. oktobra 1867 (Premzl 1997, 381). Dekorativni vidik je bil prisoten še na pisemskih listih, tj. dekoriranih tiskovinah, ki so bile namenjene pisanju pisem. Pisemski listi so se zgledovali po obliki starih cehovskih pisem, spričeval in diplom, ki so imele v glavi listine natisnjeno podobo vedute posameznega kraja (Premzl 1997, 382).

Ključnega pomena za razvoj razglednic so dopisnice. Ustvaril jih je Nemeč Heinrich von Stephan, tedanji poštni svetnik in kasneje generalni direktor nemških pošt. Leta 1865 je predlagal uvedbo dopisnice, a je šel njegov predlog v pozabo, saj so tedanji nemški poštni krogi menili, da odprto in vsakomur dostopno pisanje skruni človeško zasebnost (Deržaj 1997, 365). Toda ko je leta 1869 ekonomist in uradnik Emanuel Herrman (1839–1902) v dunajskem večerniku *Neuen Freien Presse* (Novi svobodni tisk) objavil članek o gospodarskih koristih dopisnic, se je odzvala avstrijska pošta in 1. oktobra 1869 izdala prvo dopisnico na svetu. Dopisnice je bilo mogoče kupiti na vseh avstrijskih poštah, že leta 1871 pa je bila izdana prva dvojezična dopisnica, ki je bila tiskana tudi v slovenski različici (Deržaj 355–356).

Dopisnice so doživele nagel razcvet, saj so pomenile najcenejši način komunikacije, obenem pa so bile za pošto izjemno dobičkonosne. Z avstrijskega območja so se tako razširile tudi v druge države. Leta 1870 so bile dostopne v Nemčiji, Luksemburgu, Veliki Britaniji in Švici, leto kasneje pa še na Nizozemskem, Danskem in v Belgiji. Leta 1872 jih je bilo mogoče kupiti na Švedskem, Norveškem in v Rusiji, leta 1874 pa še v Italiji. Leta 1878 je svetovni poštni sporazum v okviru štiri leta prej ustanovljene Svetovne poštno zveze omogočil dopisovanje z dopisnicami po vsem svetu (Lukan 1985, 7). Kmalu po uradni izdaji prve dopisnice je nastala dopisnica s poslikano naslovno stranjo. Leta 1870 je nemški dvorni knjigar August Schwartz iz Oldenburga na naslovno stran dopisnice natisnil sličico topničarja pri polnjenju topa. To je v svetovnem merilu prva ilustrirana dopisnica (Premzl 1997, 381), ki je po načinu sporočanja že skoraj enaka razglednici.

Izum razglednice si deli več držav (Lukan 1985, 8). Prve razglednice, ki so imele potiskano hrbtno stran, tj. stran, kjer ni bilo naslova, naj bi se pojavile okoli leta 1872. Leto kasneje je v Nemčiji izšlo veliko razglednic s podobo na zgornji tretjini razglednice. Ta oblika se je ohranila do devetdesetih let 19. stoletja (Premzl 1997, 381–384) (prim. drugo poglavje, Slika 1). Na začetku je bila podoba na razglednici razmeroma majhna, a se je začela sčasoma večati. V tem postopnem procesu se je razglednica iz formata, ki je bil še vedno namenjen predvsem pisanju, spremenila v obliko, ki sporoča tudi ali celo predvsem skozi vizualno. Če je prvotno podoba krasila besedilo, se je to začelo reducirati in tako služiti kot okvir podobe (Tropper 2015, 228). Poleg podobe se je na razglednicah začelo pojavljati prednatisnjeno besedilo, ki je do določene mere standardiziralo posamezne elemente informacij, kot so vrstni red podatkov naslovnika, mesto za znamko ter beleženje kraja in datuma sporočila (Slike 2–4).

Kmalu je ilustracija zasedla že celotno hrbtno stran razglednic, zato je na njej zmanjkalo prostora za sporočila. Na začetku 20. stoletja so tako stran, ki je bila namenjena poštnim podatkom, razdelili na dva dela, levi del je bil namenjen sporočilu, desni pa naslovu in znamki. Ta delitev naslovne strani se je v Veliki Britaniji začela uporabljati že leta 1902, na slovenskem ozemlju pa dve leti kasneje. Z letom 1907 je zadnja stran razglednic postala standard v vseh članicah poštno zveze (Premzl 1997, 384). Nov format, ki je sliko vzpostavil kot povsem samostojen, od uporabnikovega sporočila ločen element, je privedel tudi do zamenjave v poimenovanju: stran s podobo je postala prednja, tista z besedilom in naslovom pa hrbtna. Omenjene spremembe kažejo na spremenjeno uporabno vrednost razglednic, ki so ob vse bolj množičnih potovanjih konec 19. in v prvih desetletjih 20. stoletja služile kot poceni nadomestek za fotografije (Tropper 2015, 230).

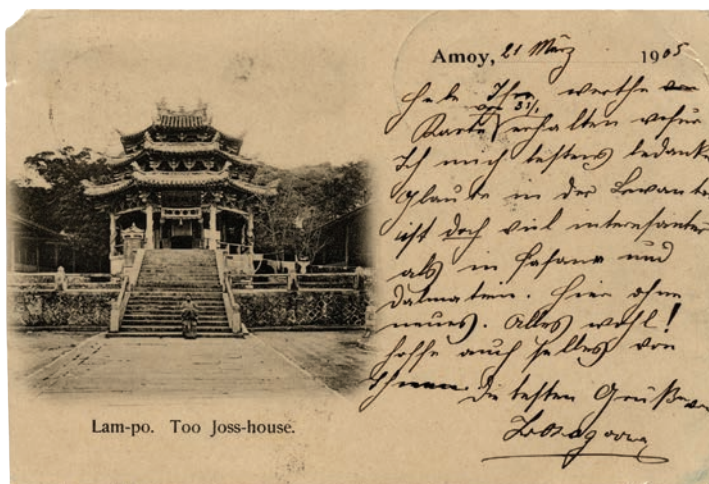
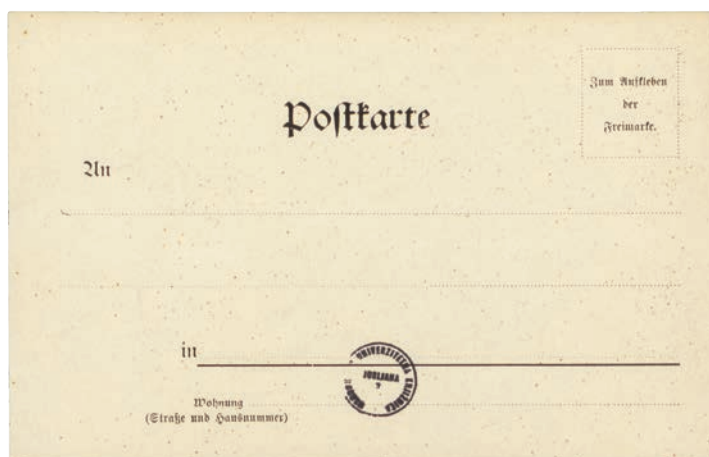
Popularnost razglednic je v zadnjih letih 19. stoletja močno narasla. Zlato obdobje razglednic, ko so bile na vrhuncu popularnosti, se je začelo leta 1897, končalo pa s koncem prve svetovne vojne. Njihova privlačnost je proti koncu prve svetovne vojne začela upadati, na kar so vplivale vedno boljše telefonske

Sliki 2a in 2b: Obe strani neposlane dopisnice Kitajske cesarske pošte, ki jo je Ivan Jager, verjetno med bivanjem v Pekingu leta 1901, porisal z motivom jezdeca na kameli. Prednatisnjena znamka za ceno enega stotina (*fen*) je bila namenjena za notranji promet, dodatne znamke pa verjetno za mednarodnega. Napis v kitajščini opozarja, da je stran namenjena le podatkom o naslovniku (ZIJ, R51/XIV-17-11, Biblioteka SAZU).

Slika 3: Hrbtna stran neodposlane razglednice iz Kitajske (prednja stran v poglavju 3, Slika 6). Tako na prednji kot na hrbtni strani so zapisi v nemščini, kar kaže, da je bila namenjena nemško govorečim (avstro-ogrskim?) uporabnikom (Slikovna zbirka, NUK).

Slika 4: Budistični tempelj Južni Putuo v Amoyu (danes Xiamen). Razglednico je 21. 3. 1905 Ivanu Koršiču poslal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

zveze in poslabšanje kvalitete razglednic, hkrati pa so se po vojni cene poštnih storitev povišale (Premzl 1997, 384–385). Podobnemu razvoju lahko sledimo tudi v Vzhodni Aziji, kjer je bil trend pošiljanja razglednic prav tako tesno povezan z razvojem poštnega sistema, vendar so razglednice tam ostale priljubljene vse do druge svetovne vojne, na Japonskem pa tudi v desetletjih po njej.

Razvoj poštnega sistema in standardizacija razglednic v Vzhodni Aziji

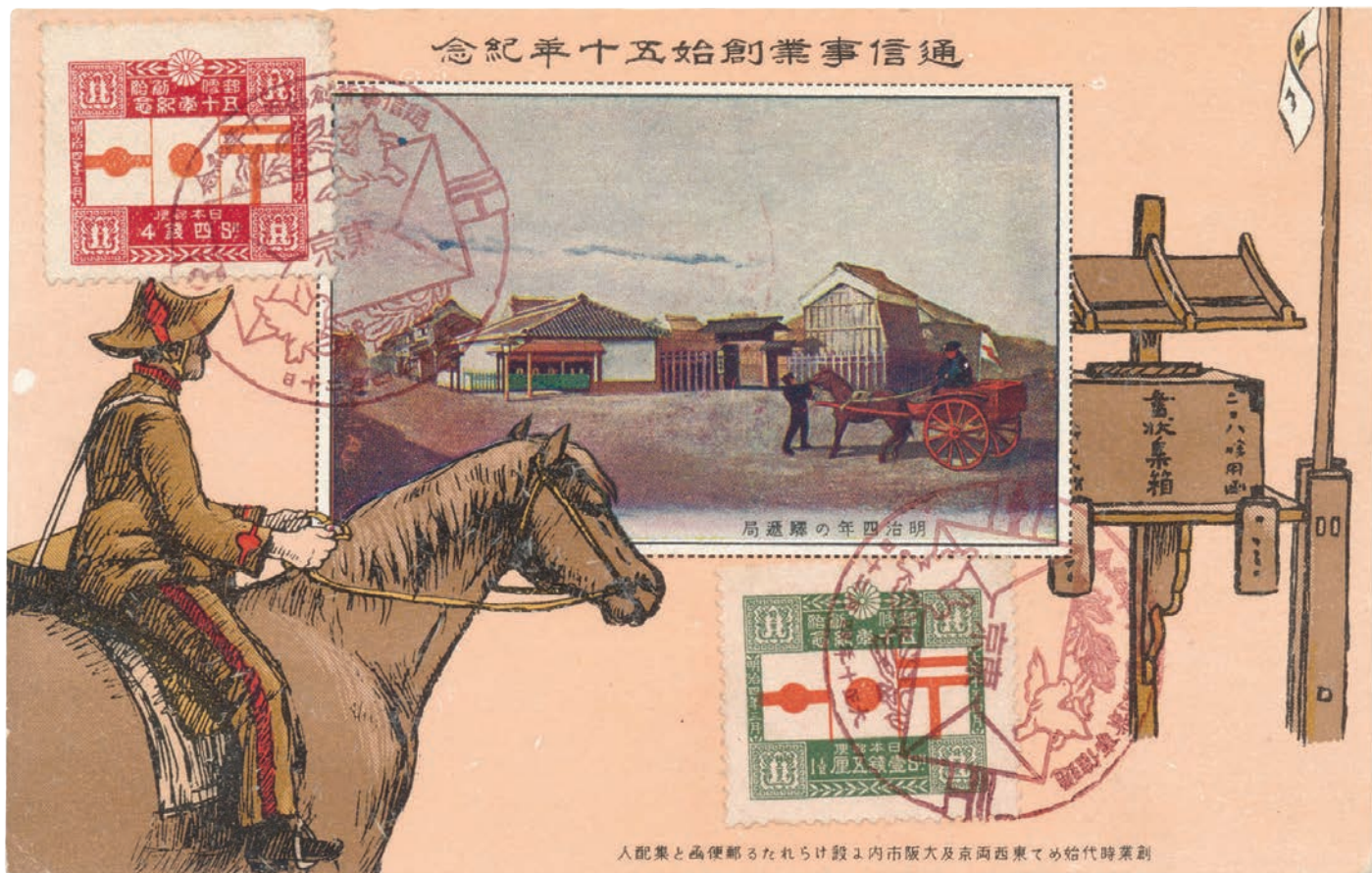
Moderni mednarodni poštni sistem temelji na britanskih reformah poštnega sistema leta 1840. Rowland Hill, britanski učitelj in davčni reformator, je predlagal, naj poštni sistem upravlja država, z enotno poštnino, ne glede na razdaljo, in predplačilom poštnine s prilepljivimi znamkami/koleki, ki jih bodo prodajali poštni uradi (Encyclopedia Britannica 2021). To idejo so kmalu prevzele druge države, kot prvi Švica in Brazilija leta 1843 (Ibid.). Uvedli so nižje cene za nepisemske pošiljke, na primer različne trgovske/reklamne dokumente, časopise in revije, in tudi za razglednice. Ta poceni oblika dopisovanja se je hitro razširila v večino drugih držav.

Na Japonskem je uvedbo modernega poštnega sistema predlagal Maejima Hisoka, ki je bil rojen leta 1835 v kraju Echigo, še v času fevdalnega sistema obdobja Tokugawa, ki pa je študiral zahodno medicino ter nizozemščino in angleščino, vojaško strategijo in navigacijo. Kmalu potem, ko se je pridružil novi japonski vladi po začetku obnove Meiji, je šel v Veliko Britanijo preučiti moderni poštni sistem. Leta 1871 je uvedel nov poštni sistem, ki je povezal največja mesta na osrednjem otoku Honshū – Tokio, Kjoto in Ōsako –, še istega leta pa so pot podaljšali do Nagasakija na Kyushuju. Obenem so izdali prve uradne znamke. Že naslednje leto se je sistem razširil po celotni državi.

Na Japonskem je v fevdalnem obdobju Edo obstajal odličen sistem hitrih slov, imenovan *hikyaku*, toda vlada je po maju 1873 prepovedala vse zasebne oblike dostave pošiljk. Leta 1877 je Japonska postala članica Svetovne poštne zveze (Encyclopedia of Japanese History). Maejima je skoval japonski imeni za pošto (*yūbin*) in znamke (*kitte*) (Takeba 2012, 54) ter naprej razvijal poštni sistem s poštnimi hranilnicami leta 1874 in denarnimi nakaznicami leta 1875 (Encyclopedia of Japanese history). Imenujejo ga »očče modernega poštnega sistema (*kindai yūbin seido no chichi*)« na Japonskem in ga še danes najdemo upodobljenega na poštni znamki za 1 yen.

Na Kitajskem je bil moderni državni poštni sistem uveden leta 1896, kmalu po prvi kitajsko-japonski vojni, čeprav so se pozivi po ustanovitvi državnega poštnega urada pojavili že tri desetletja pred tem (Tsai 2015, 897). Ključno znanje in infrastrukturo je zagotovila Kitajska pomorska carinska služba, a hčerinska organizacija jo je s skokovito širitvijo povezal in uradov hitro prerasla. Za izjemno uspešen razvoj poštnega sistema na Kitajskem je bila pomembna mreža obstoječih zasebnih komercialnih, cehovsko organiziranih ponudnikov dostavnih storitev, ki so proti koncu dinastije Qing že imeli vpeljan sistem frankiranja in standardnih cenikov glede na razdaljo. Ta mreža je bila pri dostavi v notranjosti države veliko bolj učinkovita kot stoletja stara cesarska relejna služba, ki je tudi v dinastiji Qing še vedno služila izključno potrebam oblasti (Ibid. 899–900). Drugi nadvse pomemben dejavnik širitve moderne poštne mreže na Kitajskem je širjenje njenih storitev hkrati z vse večjo razvejanostjo železniškega omrežja. Kjerkoli se je odprla nova železniška povezava, je, ne glede na lastništvo posameznih železnic, Cesarska pošta leta 1903 dobila monopol nad uporabo vlakov za dostavo pisemskih pošiljk (Ibid. 920). Prva tri desetletja 20. stoletja je bila osnovna poštnina v notranjem prometu, ki je veljala za celotno ozemlje Kitajske, najcenejša med vsemi pomembnejšimi državami (Harris 2012, 180). Za razliko od kitajske carine, ki so jo številni lokalni prebivalci videli kot zaščitnico izključno tujih interesov, je pošti uspelo zgraditi podobo učinkovite moderne institucije, ki služi celotni javnosti.

Poleg teh začetkov modernega centraliziranega državnega poštnega sistema je treba v kontekstu Kitajske omeniti tudi pošte, ki so jih v pristaniščih, odprtih za tujce ali celo pod njihovim nadzorom, odpirale tuje države in državljani. Posebej zanimiv je primer Šanghajskega lokalnega poštnega urada (Shanghai gong shuxinguan), ki so ga leta 1863 pod britanskim vodstvom ustanovili v šanghajski mednarodni naselbini in je služil predvsem tujcem, ki so tam prebivali. Če je mednarodna pošta potovala preko britanske (ustanovljena 1860), francoske (1862) ali ameriške (1867) pošte v Šanghaju, je za domačo

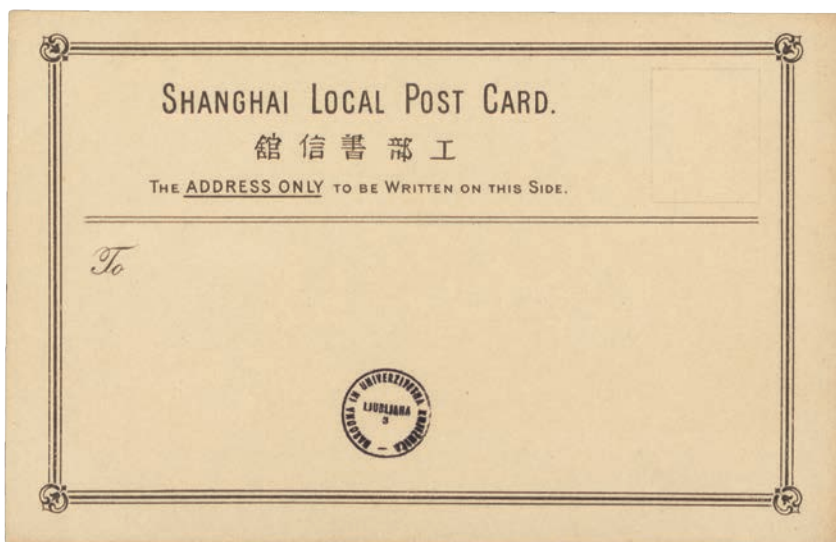
korespondenco, zlasti poslovnežev in podjetij, do ustanovitve Cesarskega poštnega urada skrbela ta lokalna pošta (Harris 2018, 430). Šanghajski urad je leta 1865 uvedel prvo poštno znamko na Kitajskem (Harris 2018, 426), pomemben pa je tudi kot promotor uporabe dopisnic in razglednic, ki so jih v kitajščini poimenovali *mingxin pian* ali kartica z razkritim sporočilom. Kot obliko promocije svojih storitev so namreč leta 1873 naročnikom dobavljali neomejeno število dopisnic, tako da so te hitro postale del vsakdanje komunikacije med tujimi naseljenci v Šanghaju (Harris 2018, 430–431). Kmalu so podobne pošte, ki so jih imenovali *gongshang shuxinguan*, uradi za poslovno korespondenco, začeli ustanavljati tudi v drugih pristaniščih, odprtih za tujce.

V Koreji je bilo nekaj poskusov uvedbe lastnega poštnega sistema, najprej leta 1884, nato leta 1895. Iz tega obdobja obstajajo podrobna poročila o roparskih napadih in neuspešnih dostavah pisem tujim legacijam v Seulu. Nekateri zahodnjaki so želeli zaslužiti s korejskimi poštnimi znamkami in so jih kupovali na debelo ter preprodajali v tujino za filatelistične zbirke, kar je privedlo do pomanjkanja znamk (Neff 2009, 43–61). Kljub nameri vzpostaviti lasten poštni sistem se Koreji ni uspelo dovolj naglo modernizirati in je postala odvisna od japonske administracije. Kakor hitro jo je leta 1910 Japonska aneksirala, je njen poštni sistem deloval kot del japonskega.

Kot omenjeno, je razvoj razglednic tesno povezan s standardizacijo poštnih storitev in tudi v Vzhodni Aziji ni bilo nič drugače. Na Japonskem so začeli razglednice uporabljati leta 1873, tiskala jih je izključno vlada, šele leta 1900 pa so dovolili tudi zasebno proizvodnjo razglednic (Satō 2002, 38; Ehagaki Shiryōkan 2021), kar je sprožilo nagel razcvet razgledniškega trga. Te leta so

Slika 5: Obeležitvena razglednica ob petdesetletnici ustanovitve japonskega modernega komunikacijskega sistema. V sredini je slika ene prvih poštnih izpostav v neki vasi, levo na konju je poštar v prvih letih, na desni je narisana star poštni nabiralnik. Nalepljeni sta spominski poštni znamki z žigom z datumom 20. 4. 1921 ter krajem Tokio. Založnik: Ministrstvo za komunikacijo, tisk: Tōkyō insatsu (Tiskarna Tokio). Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Sliki 6a in 6b: Hongkonško pristanišče. Razglednica je bila namenjena pošiljanju s Šanghajsko lokalno pošto. Založnik: Josef Heim, Dunaj, slikar: ? Hoffmann (Slikovna zbirka, NUK).

vedli tudi poseben sistem novoletnih voščil (*nengajo*) (Hosoma 2002, 20–21). Od tedaj je na Japonskem navada, da vse razglednice z oznako »novo leto« (*nenga*), napisano z rdečo pod znamko, ki so oddane na pošti, tam zadržijo do zadnjih tednov decembra in jih ne dostavijo takoj, ampak šele 1. januarja naslednje leto. Tako posebna novoletna dostava zaznamuje ta najpomembnejši japonski praznik, točno na novega leta dan.

Kot drugod je tudi v Vzhodni Aziji standardizacija razgledniškega formata potekala tako, da se je razmerje med delom, namenjenim pisanju, in sliko postopoma spreminjalo v prid slednje. Toda ta proces ni potekal povsod enako hitro, zato je lahko poznavanje sprememb formatov zelo koristno orodje pri datiranju nastanka posamezne razglednice. Pri razglednicah japonske pošte se je to zgodilo dvakrat, v vodniku po datiranju predvojnih japonskih razglednic pa Paul Barclay (2014) omeni še nekaj drugih elementov, po katerih je mogoče določiti njihov čas izdelave. Razglednice, ki so bile izdane pred letom

1907, niso imele posebnega prostora, namenjenega sporočilu. Ena stran je bila namenjena izključno naslovu prejemnika in pošiljatelja, druga pa sliki. Uporabnik je moral sporočilo napisati pod ali ob njo. V skladu z dogovorom Svetovne poštne zveze so leta 1907 stran, namenjeno naslovu, razdelili s črto, medtem ko je fotografija ali slika zdaj zavzela celotno drugo stran. Najprej so sporočilo odmerili tretjino (Slika 8), leta 1918 pa so prostor povečali na polovico strani. Na strani za naslov so se pojavljali različni prednatisnjeni napisi.

Od oktobra 1900, ko se je na Japonskem z liberalizacijo založniškega trga razglednic začela njihova množična proizvodnja in potrošnja, so imele vse razglednice, ki so bile namenjene pošiljanju znotraj države – ne glede na to, ali jih je izdala pošta ali zasebni založniki –, natisnjen napis *hakaki* 郵便はかき (v pisavi hiragana) oziroma *hagaki* 郵便ハガキ (v pisavi katakana). Od leta 1933 se napis v hiragani poenoti s katakano v *hagaki* 郵便はがき, kar pomeni »poštna razglednica« (Slika 9). Ta napis je bil prvotno zapisan od desne proti levi, kasneje pa od leve proti desni. Če napisa na stari razglednici ni, lahko sklepamo, da je bila proizvedena in poslana pred letom 1900 (Barclay 2014). Podobno velja za razglednice, ki so jih v času kolonialne okupacije uporabljali na Tajvanu in v Koreji. Razglednice, ki so jih na Japonskem proizvedli za tuje turiste in niso bile namenjene domačemu poštnemu prometu, tega napisa niso imele, so pa imele na naslovni strani v pismenkah (od leve proti desni) pogosto natisnjeno frazo 萬國郵便聯合端書, kar pomeni »dopisnica Svetovne poštne zveze«. Prav tako tovrstne razglednice ne glede na čas izdaje niso imele nujno deljene strani za naslov/sporočilo (Barclay 2014) (Slika 7).¹

Na Kitajskem so dopisnice in razglednice od sedemdesetih let 19. stoletja množično izdajale pošte, ki so jih v mednarodnih naselbinah kitajskih mest ustanavljali lokalni mestni oziroma četrtni sveti. Kitajska cesarska pošta je začela svoje razglednice prodajati leta 1897, in to po nominalni ceni enega stotina, saj je bila to ena od strategij, kako popularizirati njene storitve. Da gre za uradne poštne tiskovine, je nakazoval dvojezični napis 大清郵政 (Daqing youzheng) / Chinese Imperial Post (Slika 2). Približno v istem času so se pojavile komercialne razglednice, ki so jih izdajali zasebni izdajatelji (Harris 2012, 183). Razglednice so na Kitajskem postale posebej popularne po letu 1910, ko so podražili pošt-nino za pisma. Če je bilo v prvem desetletju 20. stoletja na Kitajskem prek državne pošte poslanih v povprečju manj kot milijon razglednic letno, jih je bilo leta 1911 že 3 milijone, leta 1919 pa kar 35 milijonov. Z začetkom druge svetovne vojne je raba razglednic strmoglavo upadla in tako je ostalo tudi v povojnem času (Harris 2012, 183–184). Zaradi večje raznolikosti založnikov – na Kitajskem so razglednice poleg državne pošte in komercialnih poštних uradov izdajali številni zasebni založniki (Tabela 1) – so bili formati razglednic veliko bolj raznoliki. Poleg tega se je Kitajska Svetovni poštni zvezi pridružila šele leta 1914.

V doslej pregledanih zbirkah od tiskovin Kitajske cesarske pošte najdemo le dopisnice (Slika 2), za razglednice, ki smo jih analizirale, pa lahko sklepamo, da so bile povečini namenjene tujim uporabnikom, saj se na le redkih pojavljajo napisi v kitajščini (Slika 14). Tiste, ki so jih izdali japonski založniki, sledijo japonskim poštним pravilom. Med nejaponskimi razglednicami, ki so bile s Kitajske poslane v prvem desetletju 20. stoletja, ima večina ostalih vsaj v francoščini, pogosto pa v več jezikih napis »Carte Postale«, včasih je dodano tudi »Union postale universelle«, s čimer nakazujejo, da ustrezajo standardom mednarodnega poštnege prometa. Razglednice, ki so bile poslane po letu 1907, imajo v skladu z mednarodnim dogovorom prostor za sporočilo na hrbtni strani s črto ločen od naslova.

Če lahko s pomočjo različnih formatov in pravopisnih pravil določimo obdobje nastanka razglednic, se za datacijo uporabe seveda nanašamo na datum sporočila ter datum, ko je bila razglednica ožigosana. Japonski poštni žigi pri navedbi datuma sledijo vzorcu »leto cesarske vladavine – mesec – dan«, na nekaterih korejskih razglednicah pa se pojavlja tudi navedba »dan – mesec – leto gregorijanskega koledarja«. Žigi japonskih poštних uradov na Kitajskem sledijo japonskemu vzorcu (šesto poglavje, Slika 46), ostali pa zahodnemu načinu navedbe datuma. Na starejših razglednicah poleg žiga pošte, od koder je bila poslana, najdemo žige pošt, preko katerih je potovala, tudi pošte končnega naslovnika. Na Kitajskem, kjer je poleg cesarske delovalo več lokalnih in mednarodnih pošt, so žigi zelo raznovrstni (Slika 10).

1 Razglednice, ki so bile v uporabi v severovzhodnem delu Kitajske, tj. Mandžuriji, v času japonske marionetne države Manchukuo imajo prav tako japonske oznake, vendar takih v naših zbirkah doslej nismo našli in tudi sicer časovno ne sodijo v tu obravnavano obdobje (Barclay 2014).

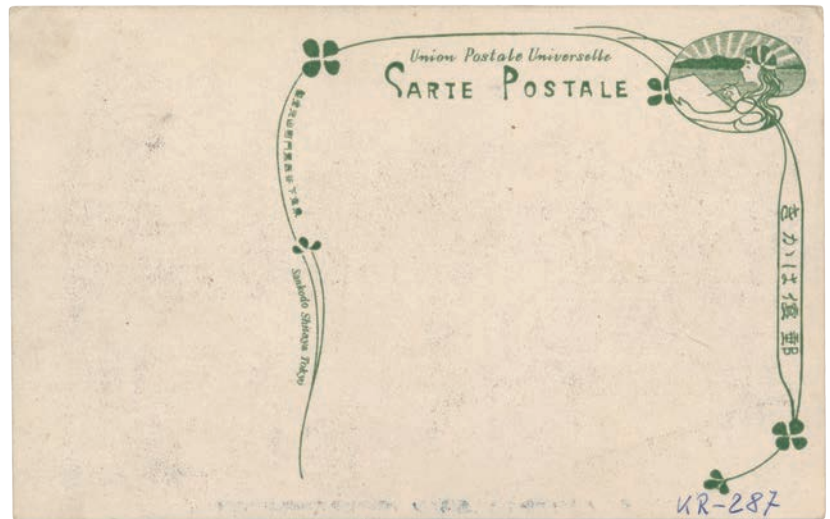
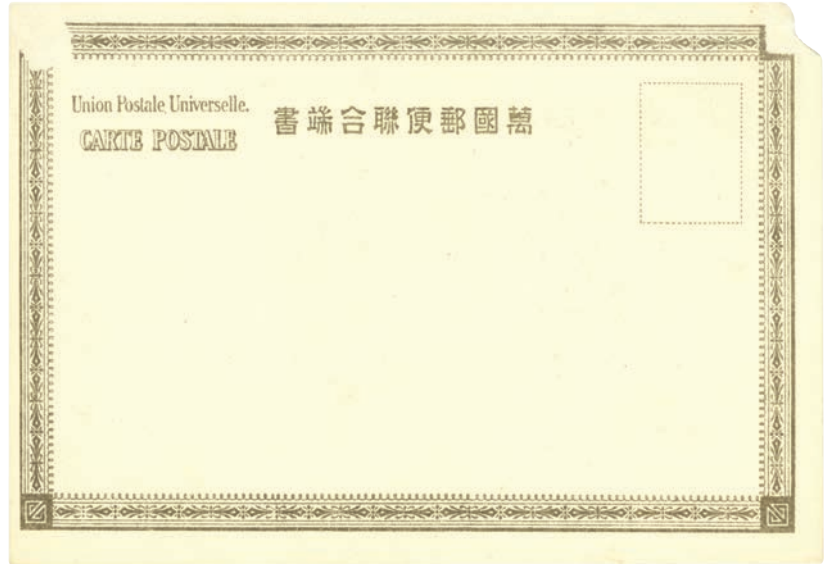
Slika 7: Hrbtna stran najstarejšega tipa japonskih razglednic pri nas (ZIJ, R51/XIV-18-2, Biblioteka SAZU).

Slika 8: Hrbtna stran zgodnejše oblike japonske razglednice z deljenim hrbtom komercialnega založnika (prednja stran v 6. poglavju, Slika 178). Založnik: Sankodo, Tokio. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 9: Hrbtna stran japonske razglednice s posebno različico napisa *hagaki* v pisavi hiragana (prednja stran v 6. poglavju, Slika 126). V zabležki Alma Karlin piše o ceni in rabi soje. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 10: Znamenita čajnica na terasi Guqin v Hanyangu, Wuhan. Razglednico je Ivanu Koršiču iz mesta Hankou (danes del Wuhana) 6. 4. 1908 po ruski pošti poslal Zvonimir Ožegović. V mestu je imela svojo pošto tudi Francija. Založnik: Kamogawa & Co. (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 11: Pogled na stavbo Cesarskega muzeja v Kjotu. Natisnjen je žig z datumom 2. 7. 1923, kar se ujema z odhodom Alme Karlin iz Tokia in kmalu tudi iz Japonske. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

The Kokin dai Hangyang Tea House

KAMOGAWA & Co.

面 前 館 品 列 館 物 博 室 帝 都 京

Poleg tega so lahko tujci pošto oddajali na veleposlaništvih in konzulatih svojih držav, kar je pomenilo, da se lahko na njih pojavljajo tako znamke kot žigi teh držav (Titus 2012, 142). Na Japonskem pa je še danes ohranjena navada, da imajo znamenitosti svoje žige, ki si jih obiskovalci v spomin obiska odtisnejo na razglednice ali kam drugam (Slika 11). Omenjeni elementi so dragocene informacije, ki nam pomagajo rekonstruirati potek poti posameznih uporabnikov. Žal so pogosto izgubljene, saj so s številnih razglednic prejemniki ali drugi (sorodniki, dediči) znamke odstranili, s tem pa izbrisali del žiga ali žig v celoti.

Posebnosti v izdelavi vzhodnoazijskih razglednic

Slika 12: Nanjinška cesta, osrednja nakupovalna ulica v Šanghaju. Razglednica temelji na identični fotografiji kot Slika 104 v 6. poglavju, razlika je v kvaliteti barvanja in obarvanosti neba. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Sliki 13a in 13b: Mornarji, ki so bili med prvo svetovno vojno zaprti v japonskem taborišču (Himeji ali Aonogahara). Fotorazglednica ni bila poslana (album razglednic Antona Lipovža, PMSMP).

Razglednice so v prvih desetletjih njihovega obstoja tiskali v različnih tiskarskih tehnikah, od svetlotiska, litografije in lesoreza do vtiskovanja, poleg tega pa so lahko bile naslikane v akvarelih, olju ali laku (Hosoma 2020, 188). Najpopularnejši tiskarski tehniki sta bili svetlotisk in ofsetni tisk, ki se je razvil iz litografije. Po letu 1897 so tiskarji zaradi prevelikega povpraševanja po razglednicah opustili tisk z lepo, a drago kromolitografijo in jo zamenjali s knjigotiskom ali svetlotiskom, ki so ga nato pogosto ročno obarvali. Prevladovale so pastelne barve. Konec 19. stoletja so začeli uporabljati tudi fotorazglednice. Na trgu so se pojavili fotoaparati, ki so proizvajali negative v velikosti razglednice, kar je omogočilo enostavno reprodukcijo na papir, ki je imel eno stran že prednatisnjeno (Slika 13).

Okoli leta 1920 je prejšnje načine tiska zamenjal nizkocenovni ofsetni tisk (Premzl 1997, 395). V slovenskih zbirkah starih vzhodnoazijskih razglednic je tako opazna razlika v kvaliteti in izvedbi starejših razglednic, kakršne najdemo na primer v Koršičevem albumu, in mnogimi iz zbirke Alme M. Karlin.

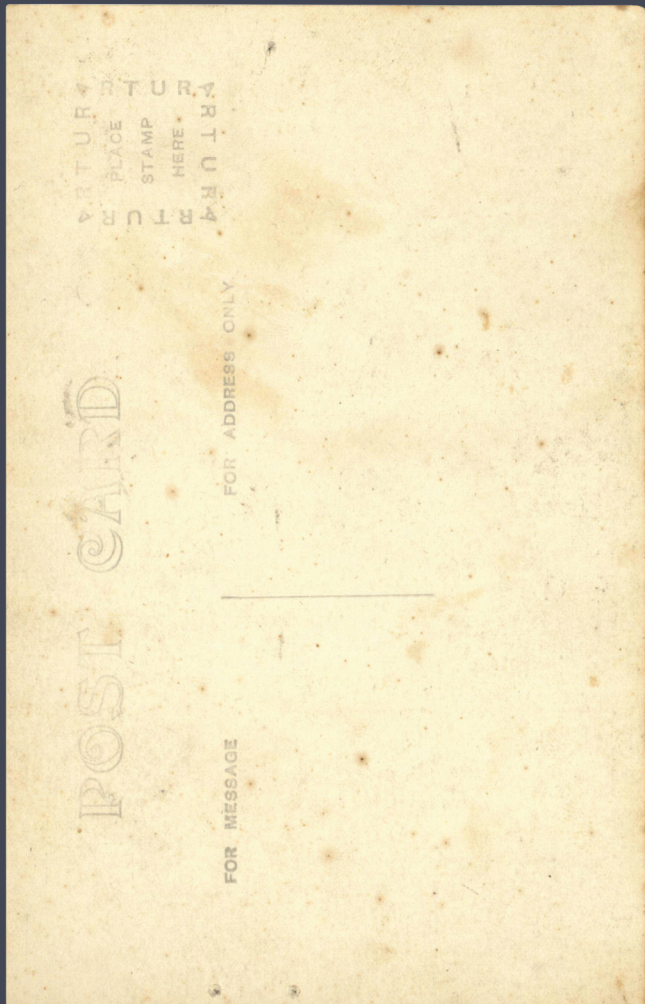
Sočasno s tiskom so se razvili tudi drugačni tipi razglednic, ki so se razlikovali po materialih izdelave, obliki, barvah in dekoraciji. Med tipe razglednic glede na njihovo izvedbo spadajo: črno-bele razglednice, barvne razglednice, kolorirane razglednice, maks razglednice, platnene razglednice, razglednice s kovinskimi okraski, razglednice z dekorativnim pikčastim vzorcem, razglednice *chine-colle*, reliefne razglednice, vrezane razglednice, razglednice »drži proti svetlobi«, razglednice z nevidnim tiskom in 3D razglednice.

Med tipi, ki jih najdemo v zbirkah starih vzhodnoazijskih razglednic pri nas, so posebej zanimive ročno barvane črno-bele razglednice, ki temeljijo na fotografijah. Saitō (2004, 168–169) pravi, da je t. i. yokohamsko fotografijo (*Yokohama shashin*) s svojim delom podpiralo veliko slikarjev, ki so jih imenovali *chakushoku-shi* ali dobesedno »ljudje, ki dodajajo barve«. Ta fotografski žanr se je začel v Yokohami, največjem pristanišču, ki je bilo na Japonskem v šestdesetih letih 19. stoletja odprto za tujce, ter je bil kombinacija nove, uvožene zahodne tehnologije fotografiranja in starih tehnik barvanja v tradiciji japonskega slikarstva *nihon-ga* in *maki-e* (Ibid., 168). Fotografije tega žanra so bile izključno komercialne narave in so bile med zahodnimi obiskovalci Japonske izjemno priljubljen spominek. Japonske krajine in lokalne navade so ujeli v črno-bele tiske, *chakushoku-shi* pa so kasneje obarvali del fotografije ali celo celotno njeno površino.

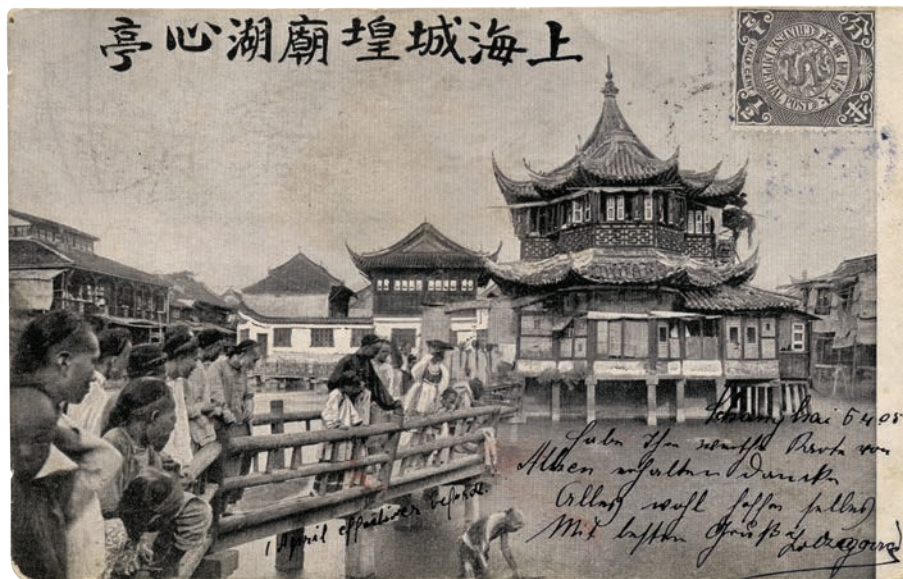
Yokohamska fotografija je glede na statistične podatke iz pristaniških mest Yokohama, Kōbe in Nagasaki vrhunec dosegla leta 1896 ter vplivala tudi na razvoj razglednic. Te so bile ponavadi natisnjene litografsko.

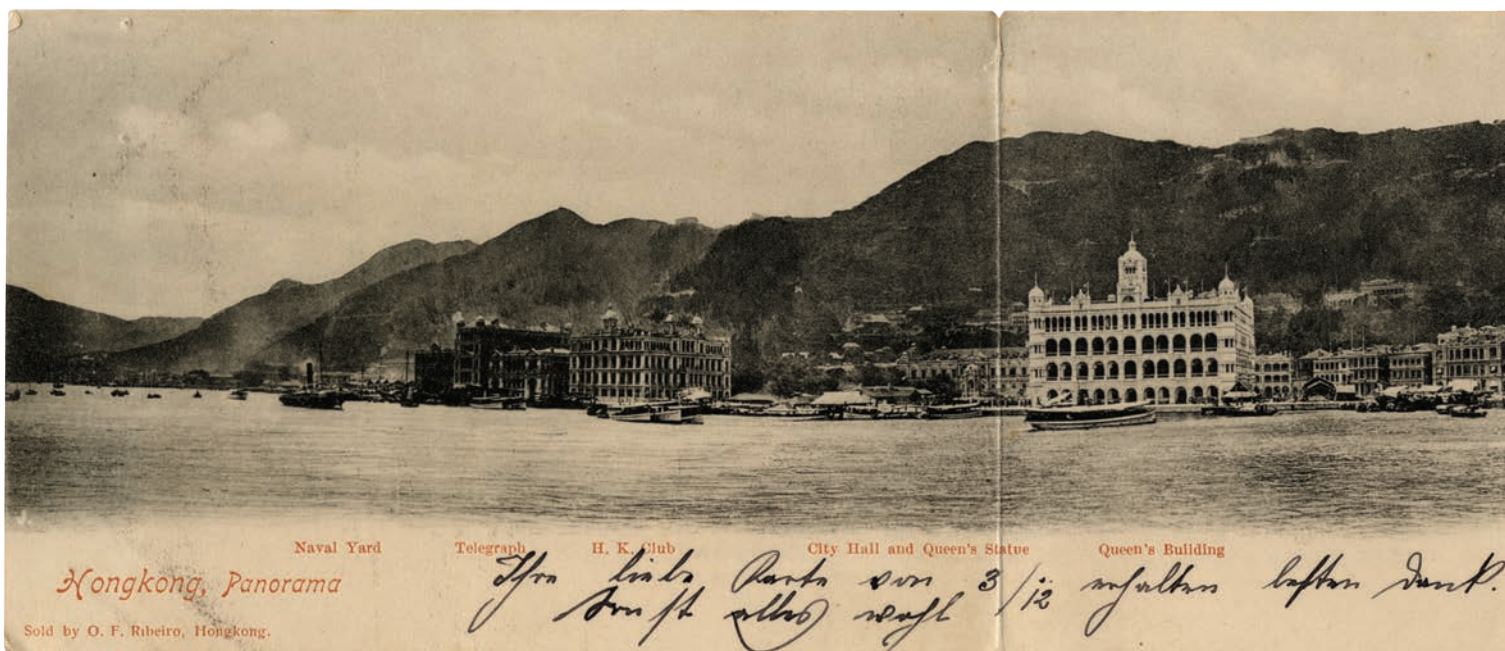
Nanking Road, Shanghai.

Slika 14: Znamenita čajnica Huxinting (Paviljon sredi jezera) sredi vrtov Yuyuan v Šanghaju. Razglednico je Ivanu Koršiču iz Šanghaja 6. 4. 1905 poslal Zvonimir Ožegović. Založnik: Max Grill, Kaufhaus (veleblagovnica), Qingdao (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 15: Maksi panoramska razglednica Hongkonga. Razglednico je 8. 1. 1905 Ivanu Koršiču pisal Zvonimir Ožegović (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Japonski raziskovalci sklepajo, da je bila večina razglednic, ki so jih prodajali ob prelomu v 20. stoletje, ročno pobarvana prav izpod rok tradicionalnih obrtnikov *chakushoku-shi* (Hosoma 2020, 17). Tudi med najstarejšimi japonskimi razglednicami pri nas je veliko takih.² Če so prvotno na razglednicah z obarvanjem izpostavili le določene elemente, so kasneje s pomočjo šablon barvali večje dele površine. Ponavadi so uporabljali le nekaj barv. Tudi na Kitajskem so fotografski studii najemali večše kitajske slikarje za ročno barvanje razglednic in po spominih potomcev znanega fotografa Maxa Hartunga v Pekingu prakso nadaljevali celo v štirideseta leta 20. stoletja (Titus 2012, 9).

² V Slikovni zbirki NUK hranijo tudi čudovit album t. i. yokohamske fotografije.

Slika 16: Ista čajnica.
Neposlana razglednica.
Založnik: Kingshill,
Šanghaj (zbirka razglednic
Alme Karlin, PMC).

Nekatere razglednice z vzhodnoazijskimi motivi so bile izdelane s stereoskopsko metodo, ki je ena od tehnik 3D razglednic. Stereoskopijo izdelamo tako, da upodobimo dve podobni fotografiji, ki se razlikujeta le v zornem kotu, iz katerega sta bili posneti. Ti fotografiji nato drugo ob drugi natisnemo na eno razglednico. Ko stereorazglednico pogledamo iz primerne razdalje, vsako oko vidi le eno izmed fotografij, možgani pa nato razlike med razglednicama interpretirajo kot tretjo dimenzijo. Stereorazglednico je bilo težko izdelati na manjših formatih, zato so bile izdelane le v manjših količinah. Do leta 1920 so stereorazglednice praktično izginile iz prodaje (Petrulis 2021).

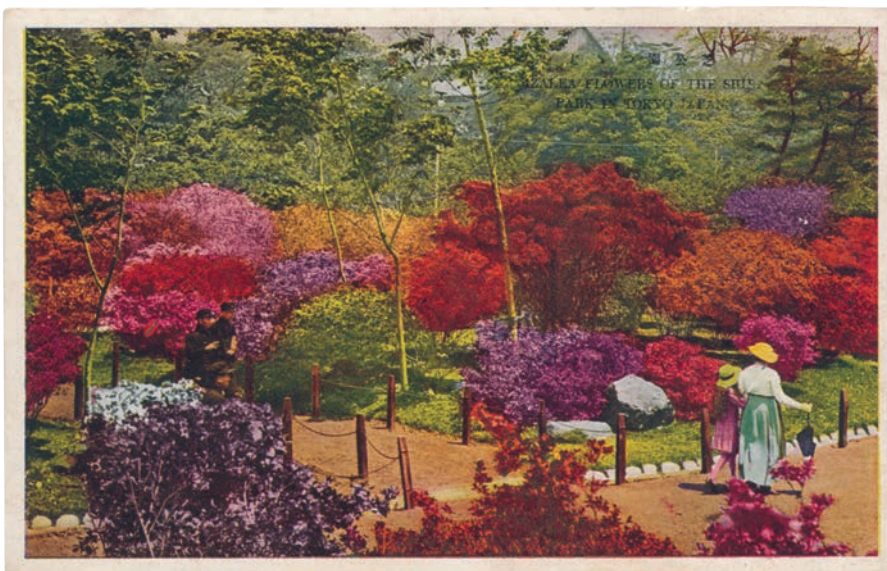
Slika 17: Park Yamate v Yokohami. Črno-bela fotografija, ki se nam zdi delno sestavljena, je dodatno ročno obarvana. Poštni znamki sta odstranjeni in tam vidimo žig Yokohame. Na koncu podnapisa je viden znak založbe Tomboya, kačji pastir. Neposlana razglednica (album razglednic Ivana Koršiča, PMSMP).

Slika 18: Ujibashi, most, ki vodi v svetišče Ise. Na desni strani vidimo kočo varnostnika, na levi pa mimooidoče v japonskem oblačilu. Razglednica je ročno obarvana in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 19: Park Shiba v Tokiu. Vidimo cvetoče azaleje, ženski v zahodnem oblačilu in študente v črni uniformi. Prvotna črno-bela slika je ročno obarvana in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 20: Vrata Yōmeimon v svetišče Tōshōgū v kraju Nikkō. Svetišče je bilo ustanovljeno leta 1617 in posvečeno prvemu šogunu obdobja Edo, Tokugawi Ieyasuju. Razglednica je ročno obarvana in ni bila poslana (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 21: Stereorazglednica, ki prikazuje potnike v vagonu tretjega razreda kitajskih železnic leta 1904. Fotografija: Underwood & Underwood (hrani Povijesni i pomorski muzej Istre).

NIKKOH MEISHO.

門明陽 (所名光日)

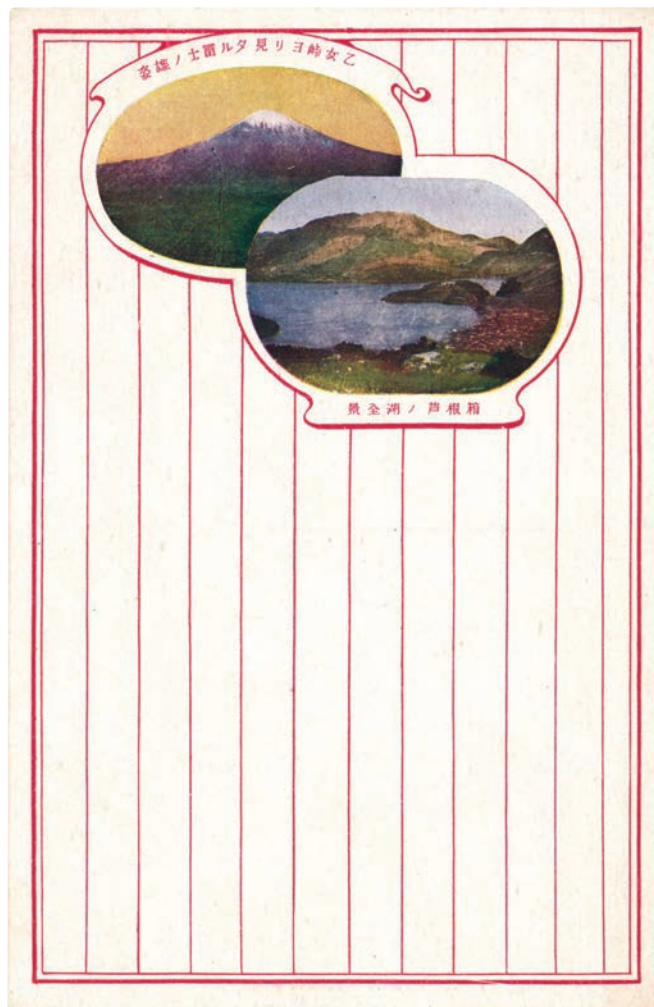
Underwood & Underwood, Publishers, Inc.
New York, London, Toronto, Canada, Chicago, Havana

Works and
Copyright 1904 by Underwood & Underwood.

Comforts of travel in Manchuria—a train load of third class passengers on the Chinese Imperial Railway.

Slika 22: Razglednica iz serije znamenitost topliškega kraja Hakone. Novejši format razglednice za daljše sporočilo v japonščini, za pisanje od zgoraj navzdol. Vidi se, da je bilo v tam v obdobju Taishō tudi veliko lokalnih turistov. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Slika 23: Novoletno voščilo z dečkoma Kewpie. Razglednica z ilustracijo v tem modernem slogu je redkost v Sloveniji. Poslal jo je K. Ishimoto Almi Karlin 1. 1. 1923 (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Proizvodnja in obtok razglednic sta tesno povezana ne le s tehnologijo, temveč tudi z družbeno modo. Na večini starih vzhodnoazijskih razglednic pri nas najdemo fotografije. Kot omenjeno, je razvoj fotografije močno pospešil izdelavo razglednic. V kasnejših obdobjih, ko so domače množice posvojile različne vrste razglednic, so se na Japonskem pojavile ilustrirane razglednice, na katere so deloma vplivali evropski in ameriški trendi. Mednje sodi tudi novoletna razglednica, ki jo je med bivanjem na Japonskem prejela Alma M. Karlin (Slika 22).

Založniki vzhodnoazijskih razglednic

V povezavi z najzgodnejšimi razglednicami v Yokohami, ki so bile izdelane večinoma z ročnim barvanjem motivov s črno-belih fotografij, Saitō (1985, 1) navede tri najzgodnejše fotografe, ki so obenem delovali kot založniki. To so Ueda Yoshizō, Yoshioka Chōjirō s trgovskim imenom Hoshinoya ter Yoshimura Kiyoshi s trgovskim imenom Tomboya. Za začetnika japonskih razglednic velja Ueda (Saito 1985, 1). Fotografije se je naučil od Heinricha Ahrensa v Yokohami ter se nadalje izpopolnjeval v Evropi in ZDA. Po vrnitvi na Japonsko je leta 1900 pričel s svetlotiskom (33. leto vladavine Meiji). Podjetje Hoshinoya je bilo ustanovljeno leta 1904, Tomboya pa leta 1907 (Ibid.). V Sloveniji lahko najdemo razglednice vseh treh založnikov. Prepoznamo jih po njihovih logotipih.

Poleg teh najstarejših lahko na razglednicah v slovenskih zbirkah najdemo navedenih še vrsto drugih japonskih založnikov. Nekateri od njih so razglednice izdajali tudi na Tajvanu in v Koreji, ki sta postala japonski koloniji leta 1895 oziroma 1910, ter na Kitajskem v velikih mestih in na območjih, ki so sodila v japonsko interesno sfero, kot je Mandžurija. Ti založniki so pogosto sodelovali s tistimi v metropoli.

Nekateri založniki so izhajali iz tradicionalnih slikarskih krogov. Podjetje Ginza Kamigataya, ki ga v Britanskem muzeju omenjajo kot enega največjih založnikov razglednic v dvajsetih letih 20. stoletja, je vodil Maeda Kihee, nekdanji izdelovalec lesorezov *nishiki-e*. Spet drugi so izhajali iz tehnik, modernih v obdobju Taishō, kot na primer založnik Tokyo Ōtsubo, ki je večkrat izdajal ilustrirane razglednice. Razglednice z motivi muzejev in umetniških združenj so objavljale institucije same, bilo pa je tudi nekaj manjših specializiranih založnikov. Tako najdemo razglednice v založbi svetišča Meiji, muzeja Ōkura v Tokiu, Združenja umetnikov in rokodelcev (Bijutsu Kōgeikai), ki je delovalo v Kandi v Tokiu, ter založbe Seikaidō za moderno slikarstvo. Komplet razglednic, ki so bile izdane ob obletnici ustanovitve modernega (državnega) poštne sistema, pa je izdalo ministrstvo za komunikacije.

Iz Tabele 1 je razvidno, da je razglednice s kitajskimi motivi izdelovalo vsaj dva ducata založnikov, med njimi veliko japonskih, nekateri od njih so delovali le na Kitajskem. Nekateri založniki so imeli poslovalnice v različnih mestih, celo več državah, večina pa je bila omejena le na en kraj. Ugotovimo lahko, da japonske založnike najdemo v mestu Hankou ter v Mandžuriji in na takrat koloniziranem Tajvanu, nemške pa na polotoku Shandong, kar sovpada z delitvijo Kitajske na interesne cone različnih velesil. Med najprepoznavnejše založnike sodi podjetje Kingshill, ki je delovalo v Šanghaju in Hongkongu. V Pekingju je bil znan nemški fotograf Max Hartung; z ženo je vodil Hartung's Photo Shop – studio, ki je stal v diplomatski četrti in je bil znan po tematskih albumih (Roberts 1992, 90). Na razglednicah so navedene tudi (tuje) veleblagovnice ter prodajalne starin in spominkov (t. i. *curio shops*), ki razglednic niso le prodajale, temveč tudi izdajale. Prav tako je bilo mednarodno organizirano tiskanje razglednic, saj na njih najdemo imena nemških in britanskih tiskarjev.³

Založniki na Kitajskem in Japonskem so se pogosto specializirali za lokalne motive in ustvarjali serije, ki so bile priljubljene zlasti med japonskimi kupci. V Zbirki Alme Karlin tako najdemo več ovojnic za komplete s podobami znamenitih krajev ali etnografske razglednice, ki prikazujejo navade različnih etničnih skupin in družbenih slojev.

3 V začetku je bila velika večina svetovnih razglednic natisnjena v Nemčiji, saj je bila ta na področju tiskarstva najbolj tehnološko razvita. Njena prevlada se je končala okoli leta 1910 (Rogan 2005, 6).

Tabela 1: Identificirani založniki starih vzhodnoazijskih razglednic v slovenskih zbirkah

Založnik Prodajalec/Tiskar	Lokacija	Motivi na razglednicah				Opombe
		jp.	kor.	tv.	kit.	
Akakoka Kyōdai Shōkai 赤岡兄弟商會	?			x		Sodelovanje s tiskarno Seiundo.
Asahidō 朝日堂	Kjoto				x	
Bijutsu kōgeikai (Društvo umetnikov in rokodelcev) 美術工藝會	Tokio	x				
Buchdruckerei Adolf Haupt	Qingdao				x	
E. Lee	Tianjin				x	
Eliot P. Pedrini	Torino				x	
Funatsuka shōten 船塚商店	Dalian				x	
Genbudō 玄武堂	Pyongyang		x			Sodelovanje s tiskarno Seiundo.
Heiwado Kamigataya, Ginza 銀座上方屋	Tokio	x				Ustanovil fotograf Maeda Kihee 前田喜兵衛.
Graça & Co. (prodajalec)	Hongkong				x	
H. Sietas & Co.	Chefoo (Yantai)				x	
Hartung's Photo Shop	Peking				x	Ustanovil fotograf Max Hartung.
Hinode Shokō 日之出(日出)商行	Seul		x			Serija »Korejski običaji« (Chōsen fūzoku).
Hong Kong Pictorial Postcard Co.	Hongkong				x	
Hoshinoya 星野屋	Yokohama	x			x	Ustanovil fotograf Yoshioka Chōjirō 吉岡長次郎.
K. & K. Kuhn & Komor	Hongkong, Šanghaj, Kōbe, Yokohama	x			x	Glej Kuhn & Komor spodaj.
K. M. & Co.	Hongkong				x	
Kamigataya (glej Ginza Kamigataya)						
Kamogawa & Co.	Hankou?				x	Serija razglednic iz današnjega Wuhana.
Kingshill	Hong Kong, Šanghaj				x	
Kitano shōten 北野商店	?				x	

Založnik Prodajalec/Tiskar	Lokacija	Motivi na razglednicah				Opombe
		jp.	kor.	tv.	kit.	
Kuhn & Komor Art Curious	Šanghaj, Yoko- hama, Kōbe, Singapur, Kalkuta				x	
Kurimoto 栗本商店	Ōsaka	x				Serija razglednic iz Ōsake (šesto poglavje, Sliki 22– 23).
M. Hartung (glej Hartung's Photo Shop)						
M. Sternberg, Wholesale in Retail Postcard Dealer	Hongkong				x	
Matsuda & Co.	Yokohama				x	
Max Nössler & Co.	Šanghaj				x	
Max Wolff	Berlin, Vroclav, Šanghaj				x	
Meiji jingu (svetišče Meiji) 明治神宮	Tokio	x				
Nihon hagakikwai 日本葉書會					x	Sodelovanje z založbo Hakubunkan 博文館発行.
O. F. Ribeiro (prodajalec)	Hongkong				x	
Ōkura shūkōkan (Okura Museum of Art) 大倉集古館	Tokio	x				Sodelovanje z založbo in tiskarno Shimura 志村寫真版印刷所.
Ryojun Tōkyōdō 旅順東京堂	Lüshun		x			Verjetno sodelovanje z založnikom Hoshinoya.
Sakaeya & Co. 米屋商店	Kōbe	x			x	Ustanovil Imaki Kōtarō 今城高太郎.
Sakamoto shoten 阪本書店	Lüshun				x	
阪本書店	Hongkong				x	
Seibanya 生蕃屋	Taipei?			x		
Seikaidō	?	x				
Seiundō Printing Co., Ltd. (tiskarna)	?	x			x	
Shinsendō 神泉堂	Shikoku (otok)	x				
T. Kishida & Co.	Šanghaj				x	
Takasawa	Tokio				x	
Tanaka 東都田中本店	Kjoto	x				

Založnik Prodajalec/Tiskar	Lokacija	Motivi na razglednicah				Opombe
		jp.	kor.	tv.	kit.	
The Hong Kong Pictorial Postcard Co.	Hongkong				x	
Thomas Illingworth & Co.	London				x	
Tokyo Ōtsubo 東京大坪	Tokio	x				Pogoste razglednice z ilustracijami.
Tomboya トンボヤ	Yokohama	x				Ustanovil fotograf Yoshimura Kiyoshi 吉村清.
Ueda 上田	Yokohama	x			x	Ustanovil fotograf Ueda Yoshizō 上田義三.
Valentine & Sons (tiskar)	Dundee, London, New York				x	
Verlag von G. Landman	Qingdao				x	
Verlag von Max Grill, Kaufhaus	Qingdao				x	
Verlag von Otto Rose	Qingdao				x	Na razglednici je naveden distributer Forkel & Verner.
Yamamoto Sanshichirō 山本讚七郎	Tokio, Tianjin				x	Fotograf s svojim studiem.

Zbiranje in raba starih vzhodnoazijskih razglednic med uporabniki iz slovenskih dežel

Razglednice so, kot ugotavlja Rogan (2005), predmeti, v katerih se prepleta vrsta pomenov. Na prvi pogled se zdi, da je njihov osrednji namen prenašanje kratkih sporočil med pošiljateljem in prejemnikom, toda veliko število neodposlanih razglednic – morda celo polovica vseh, ki so bile dane v obtok v obravnavanem obdobju (Rogan, 1, 4) – priča o tem, da imajo pomembne druge funkcije. Pojav razglednic je bil sočasen z modo potovanja po svetu, naj je šlo za domači turizem ali za obiske oddaljenih krajev in drugih celin. Vzhodnoazijske razglednice, zlasti kitajske, so tesno povezane s tujci, ki so v regijo prihajali kot avanturisti, poslovneži, kolonialni uradniki in vojaki. Med doslej identificiranimi slovenskimi javnimi zbirkami, ki obsegajo večje ali manjše število vzhodnoazijskih razglednic, je tako kar sedem zapuščin članov vojne mornarice (Jožefa Obereignerja »Pepona«, Ivana Koršiča, Viktorja Kristana, Antona Blaznika, Matevža Štibila, Ivana Lešnika ter Antona Hausa), vse hranijo v Pomorskem muzeju Piran –, v zasebni lasti pa so še razglednice Frana Vilfana. Nekateri so v Vzhodno Azijo potovali, drugi so razglednice prejeli od kolegov pomorščakov. Tudi Ivan Jager, čigar zapuščino hrani Biblioteka SAZU, je na Kitajsko potoval v državni službi. Le popotnica Alma Karlin, katere obširna zbirka v Pokrajinskem muzeju Celje obsega več kot 550 razglednic z vsega sveta, je Vzhodno Azijo obiskala samostojno in na lastne stroške.

Med omenjenimi močno izstopata Ivan Koršič in Alma Karlin, ki sta predmet podrobnejše obravnave v zadnjih treh prispevkih te knjige. Koršič, sicer mornariški superior, v Vzhodni Aziji ni bil, temveč je razglednice prejel od različnih pomorščakov. Poleg Alme M. Karlin bi ga lahko uvrstili med prave

zbiratelj razglednic, saj jih je strastno zbiral. V njegovi zapuščini v PMSMP je namreč poleg albuma razglednic s potovanj v Vzhodno Azijo še šest drugih albumov, ki so tematsko organizirani. Njegovi dopisovalci so bili iz slovanskih dežel, čeprav na razglednicah s poti v Vzhodno Azijo večinoma najdemo sporočila v nemščini. Najzvesteje mu jih je pošiljal Zvonimir Ožegović, ki je na Kitajsko in Japonsko plul kar dvakrat (več Marinac v tej knjigi, gl. tudi Marinac 2017).

Podobno strastna in sistematična je bila pri zbiranju razglednic Alma Karlin, ki je v Vzhodni Aziji prebila približno leto in pol svojega osemletnega potovanja po svetu. V njeni zbirki najdemo razglednice, ki jih je prejela ali pisala drugim, ter tiste, ki jih je kupila zase in so ostale neposlane. Med vzhodnoazijskimi razglednicami, ki predstavljajo približno dve tretjini zbirke, so take skoraj vse. Daleč največ jih je iz Japonske, kjer je živela dobro leto in ki jo je že pred tem dolgo močno navduševala. Po motivih so razglednice zelo raznolike ter vključujejo verske komplekse in arhitekturo, celo rituale, turistične znamenitosti, tradicionalno in moderno arhitekturo mest in vasi, krajine, portrete ter prizore iz vsakdanjega in uličnega življenja, posebna tematska skupina pa so še podobe staroselcev s Tajvana in Ainujev (več Shigemori Bučar in Veselič v šestem poglavju, gl. tudi Shigemori Bučar 2019a in Veselič 2020).

Alma Karlin, ki je svojo pot razumela kot študijsko potovanje, sebe pa kot raziskovalko, poroča, da je razglednice kupovala za opremo svojih člankov in lastno zbirko (Karlin 2006, 359). Želela je zasloveti kot pisateljica (2010, 282, 298), njena zbirka predmetov pa naj bi utrdila njen status poznavalke neznanega. Razglednice so torej služile kot vizualna potrditev, da je eksotične kraje res obiskala, ter tako podkrepile kredibilnost njenih opazanj o neevropskih deželah in njihovih prebivalcih.⁴ V začetku 20. stoletja je namreč postalo običajno, skoraj pričakovano, da bodo potopisi vključevali tudi fotografije (Bickers 2013, 29). Usoda kamere, ki jo Alma Karlin (2006, 264) omenja na Japonskem, ni znana, prav tako ni še nič raziskanega o njeni zbirki fotografij, ki so sedaj v zasebni lasti in jih povečini verjetno ni sama posnela. Razglednice so ji tako najbrž služile kot cenejši nadomestek za fotografije, v tem obdobju pa so bile tudi uveljavljen zbirateljski predmet, čeprav ne prestižnega značaja.

Številne razglednice v njeni zbirki v PMC imajo na hrbtni strani ročne pripise v nemščini, ki povzemajo motiv na razglednici, in občasno dodatno pojasnilo (Slika 10), nekatere pa imajo na hrbtni strani vidne znake obrabe, saj so bile verjetno nekdanj nalepljene v albumu. Razglednice so Almi Karlin gotovo pomagale pri obujanju spominov na popotne dogodivščine, nekatere pa so bile očitno namenjene drugačni rabi, saj so na hrbtu z roko oštevilčene, na njih pa je poleg ročnega podnapisa zaznamek, da gre za last Alme Karlin. Morda jih je uporabila kot gradivo za svoja predavanja, kot Barbara Trnovec pokaže na primeru razglednice, ki je danes ni več, ohranil pa se je njen negativ na steklu (Trnovec v tej knjigi, peto poglavje, Slika 3).

Ob koncu se dotaknimo še sporočilnosti besedil, ki so jih pošiljatelji zapisali na razglednice. Razlika med pismom in razglednico je v tem, da je sporočilo, tj. vsebina komunikacije, v pismu skrito, njegovo vsebino pa lahko načeloma poznata le pošiljatelj in prejemnik. V primeru razglednice je vsebina sporočila vidna vsem, ki pridejo v stik z njo. Hosoma (2020, 1) primerja telegrafe in razglednice, rekoč, da so v primeru obeh medijev sporočila kratka in izpostavljena osebam, ki skrbijo za njihov prenos – telegrafistu ali poštarju, ki sporočila dostavljata prejemniku. Vsebina sporočila torej ni zasebna. Pisma so obsegala bolj resne, daljše in morda tudi občutljivejše informacije in poglede, medtem ko je bil prostor za sporočilo na razglednicah močno okrnjen. Zlasti v primeru razglednic s sliko (torej ne dopisnic) je bilo samo pošiljanje razglednice, tj. kosa papirja s podobo prizora, tipično fotografijo ali sliko eksotične daljne dežele, pogosto pomembnejše kot samo sporočilo. S poslano ali za lastno rabo kupljeno razglednico je uporabnik sebi in drugim potrdil, da je res obiskal dotični kraj, pri čemer so poštna znamke in/ali žigi pomemben dokaz, da je res bil na tem kraju, zato jih najdemo tudi na razglednicah, ki niso bile odposlane, temveč so bile namenjene za lastne zbirke (Slika 17 in četrto poglavje, Slika 15). Z razvojem fotografije se je poudarek prenesel na vizualni vidik razglednice, torej na podobo.

4 Poleg narativnih strategij njenih potopisov, skozi katere je gradila svojo avtoriteto, kot na primer prvoosebna pripoved, ki vzpostavi njeno fizično prisotnost v krajih in dogodkih, ki jih opisuje, anekdotične prigode in ustvarjanje vtisa, da nekaterih skrivnosti bralcu ni razkrila (Maček 2018, 16).

Slika 24: Ovojnica za »razglednice tokijskih znamenitosti v barvah« (Tōkyō meisho). Domnevamo, da je bilo proti koncu obdobja Meiji in kasneje v obdobju Taishō veliko Japoncev, ki so si ogledovali prestolnice in kupovali ter uporabljali razglednice te vrste. Neposlana razglednica (zbirka razglednic Alme Karlin, PMC).

Tudi večina pošiljateljev razglednic, ki jih omenjajo avtorice v tej knjigi, se na razglednicah poslužuje formulaičnega načina komuniciranja, s katerim sporočajo, kje so, da je z njimi vse v redu in da mislijo na naslovnika, medtem ko za obsežnejšo korespondenco uporabljajo pisemsko formo. Najzgodnejši identificirani pošiljatelj razglednic iz Vzhodne Azije, pomorščak avstro-ogrške vojne mornarice Jožef Obereigner »Pepon« (glej tretje poglavje), je pisal razglednice na več naslovov, ponavadi le s kratkimi pozdravnimi frazami, tu in tam s pojasnilom v eni povedi. Iz ene od razglednic vemo, da je nekaterim naslovnikom s potovanja poleg razglednic pošiljal pisma. Drugi najzgodnejši uporabnik, Fran Vilfan, prav tako mornariški častnik, je povečini pisal pisma, poslal pa le nekaj razglednic. Tudi večina drugih razglednic, ki so jih iz Vzhodne Azije pisali pomorščaki, je sporočilno zelo skopa. Izjema je arhitekt Ivan Jager, ki, čeprav je zaročenki s poti na Kitajsko ter v času bivanja v Vzhodni Aziji po lastnih besedah pisal debela pisma, tudi na razglednicah ni skoparil z besedami – na številnih je s svojimi podrobnimi opažanji krajev in ljudi popisal vsak kanček beline (glej tretje poglavje). Čeprav bi lahko pričakovali, da je dolžino sporočila določala velikost prostora, ki mu je bil odmerjen glede na fazo v standardiziranju formata, primera Jagra in Vilfana kažeta, da je šlo v prvi vrsti za piščev lastni komunikacijski slog.

Kot rečeno, Alma Karlin večine svojih razglednic z vzhodnoazijskimi motivi ni poslala. Tudi tiste, ki jih je pisala mami, so sporočilno precej tipične. Te razglednice so pravzaprav iz predvojnih londonskih let, ko se je rojevalo njeno zanimanje za neevropske dežele, toda to sporoča predvsem izbira motiva, ne samo napisano sporočilo (šesto poglavje, Slika 169).⁵ Čeprav tega v svojih potopisih ne omenja pogosto, lahko sklepamo, da je s poti domačim pisala pretežno pisma, razglednice pa je, kot rečeno, kupovala zase. Na srečo so nam pri obravnavi njenih razglednic v veliko pomoč obsežna potopisna in leposlovna, objavljena in neobjavljena besedila, v Rokopisni zbirki NUK pa je tudi njena obširna korespondenca, ki utegne razkriti dodatne informacije o njeni zbirateljski praksi ter rabi razglednic.

Z omejenim prostorom, ki je bil na voljo za sporočila, so torej razglednice nov žanr pisnega sporočanja, ki ima svoje značilnosti. Še pomembnejša je vizualna komponenta razglednic. Privlačne podobe, priročen format in cenovna dostopnost razglednic pa niso privedli le do njihove vseprisotnosti kot komunikacijskega medija ali spominka, temveč so popularizirali tudi njihovo zbiranje. Zaradi naštetih lastnosti so postale bolj demokratičen zbirateljski predmet kot prestižni, kanonični predmeti, ki večini slovenskih zbirateljev vzhodnoazijskih predmetov niso bili dostopni.

Kljub razpršenosti zbiranja slovenske zbirke ponujajo odličen pregled vzhodnoazijskih razglednic s konca 19. in prvih desetletij 20. stoletja – obdobja, ko so hitro napredovale tiskarske in fotografske tehnike ter se razvijali različni mediji sporočanja. Ljudi, še posebej obiskovalce z drugih koncev sveta, so zanimali tuji kraji. Odločitve založnikov, da izberejo določene vidike vzhodnoazijskih kultur in družb, so bili obenem vzrok in posledica pričakovanj, ki so jih popotniki gojili do obiskanih dežel. Proizvajalce razglednic je gotovo gnal (tudi) zaslužek in izbrali so tiste motive, ki so se jim zdeli najprivlačnejši za kupce, obenem pa so s tem ustvarjali in utrjevali določene predstave o upodobljenih ljudeh in krajih, ki so se s pomočjo majhne kartice globoko usidrale med občudovalci podob iz daljnih dežel, naj so bili tam ali ne.

5 Dejstvo, da jih je Alma Karlin lahko kupila v Londonu, kjer je bila leta 1910 velika Britansko-japonska razstava, dodatno priča o popularnosti razglednic v obravnavanem obdobju.

原色版

東京
名所

Kobe, 25.7.99.

Besten Dank für den
lieben Brief v. 29. 15. l. J., welcher
in demselben bemerkenswerten
Es grüßt Sie herzlich
Ihre ergebene Dienerin

Japan